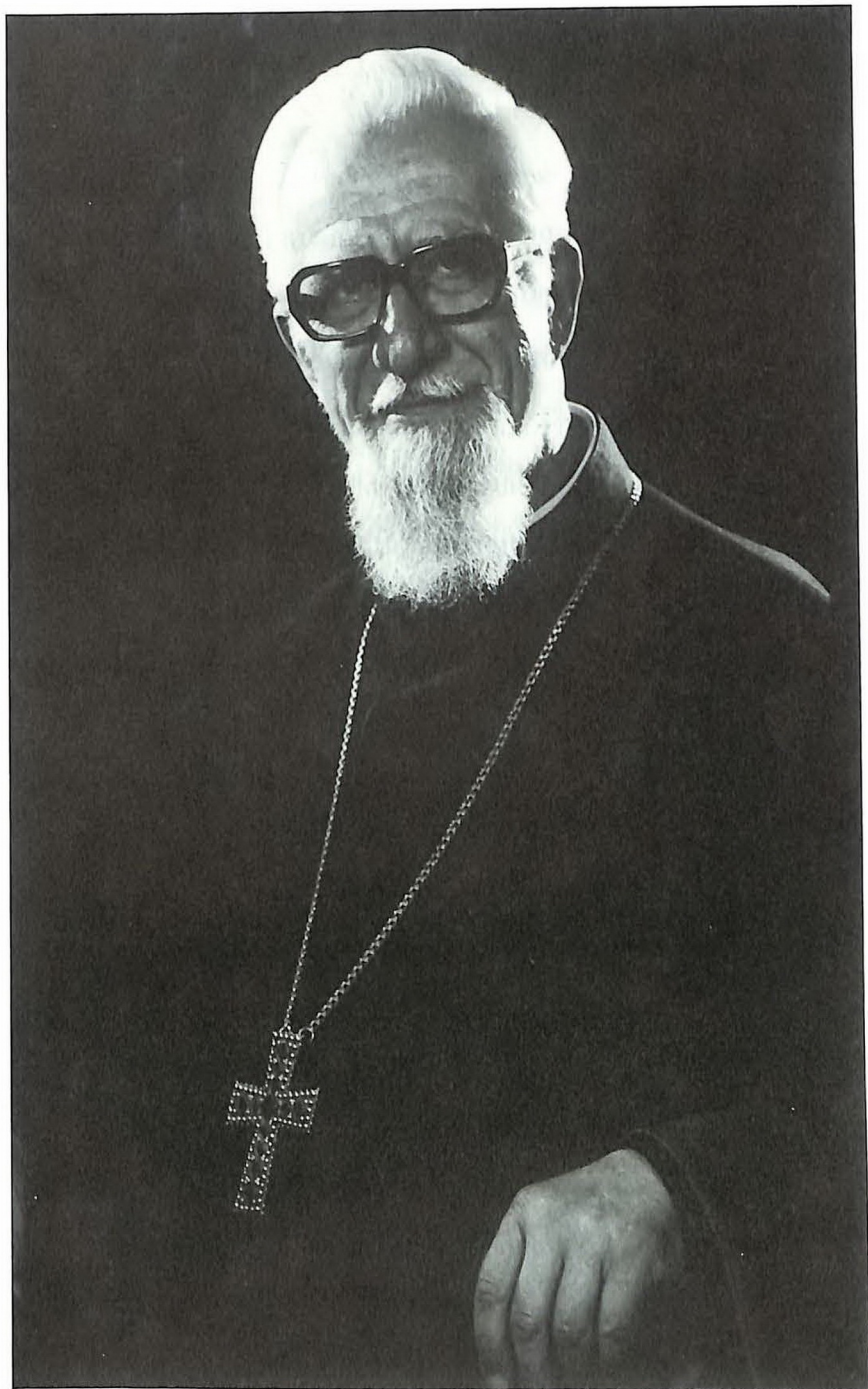




ԳԵՐՇ. Տ. ՆԵՐՍԷՍ ԱՐԲԵՊՍ. ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

ՏԻՏՂ. ԱՐԲԵՊՍ. ՍԵՐԱՍՏԻՈՅ ՀԱՅՈՑ

Ի

ՅԻՇԱՏԱԿ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ԱՍՏՈՒԱԾԱԴՐՈՇՄ ՕԾՈՒՄԻՆ

ՄԽԻԹԱՐ ՍԵՔԱՍՏԱՑԻԻ

ՀԱՅ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ԼՈՒՍԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆ

ԵԿԵՂԵՑԱԿԱՆ ՈՒ ՀՈԳԵՒՈՐ ԱԺՈՒՄԻ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՄԵԾ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ

ՎԱՍՏԱԿԱՒՈՐ ԱՇԱԿԵՐՏԻՆ

ՆԵՐՍԷՍ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ

ԱՌԱՋՆՈՐԴ ՎԻՃԱԿԻՆ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՀԱՅՈՑ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵԻՐՈՊԱՑԻ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏՆԵՐՍ

ՄԻՆՉ ԿԸ ՀԻՒՍԵՆՔ ԲԻՒՐ ՄԱՂԹԱՆՔՆԵՐ

ՀՐԱԽԷՐ ԵՐԿՆԱՅԻՆ ՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ

ԿՈՂՋՈՒՆԵՆՔ ՈԳԵՒՈՐՈՒԱԾ ՀՐԺՈՒԱՆՔՈՎ

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՍԻՐՈՑ ԱՌԱՏԱՋԵՂ ԶԳԱՑՈՒՄՆԵՐՈՎ

ՔՐԻՍՏՈՍԻ ԱՌԱՔԵԱԼՆԵՐՈՒ ՅԱՋՈՐԴ

ՏԻՏՂՈՍԱՒՈՐ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍԵՔԱՍՏԻՈՑ

ՕՐՐԱՆ ՄԵԾՆ ՍԵՔԱՍՏԱՑԻԻ

ԽՈՐՀՐԴԱՆԻԾ ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ՍԼԱՑՔԻ

ՀԱՅՐԵՆԻՔՆ ԱՄԲՈՂՋ ՀԱՅՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ ԿԱՄՐՋՈՂ

ԹՈՂ ԶԵՐ ՍՐՏԻՆ ՄԷՋ

ՀԱՆԳՉՈՂ ՀՈԳԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ ԼԻԱՑՆԷ ՀԱՄԱՅՆ ՍԻՐՏԸ ՀԱՅՈՑ

ՈՐ ԱՆ ԲԱԲԱԽԷ ՀԱՄԸՆԹԱՅ ՈՒ ՄԻԱՍԻՐՏ

ԹՈՂ ՀՈԳԵԸՆԿԱԼ ՏԻՐԱՄԱՅՐԸ ՍԵՒԱՆԻ

ՊԱՇՏՊԱՆ ՈՒ ՔԱԶԱԼԵՐ ԻՐ «ԵՂԻՑԻ»ՈՎ

ԸԼԼԱ՛Յ ՀՈՎԱՆԻ ԱՌԱՋՆՈՐԴԻԴ ԵՒ ՀՕՏԻԴ

ԵՒ ԴՈՒՔ ԸԼԼԱՔ ՀՈՎԻԻ ԸՍՏ ՍՐՏԻՆ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

ԹՈՂ ԲՈՎԱՆԴԱԿ ԱԶԳՆ ՀԱՅՈՑ

ԼՈՒՍԱԽՈՐԶԱՏԻՊ ԶԵՐ ԺԻԳԵՐՈՎ

ԱԺԻ, ԲԱԶՄԱՆԱՅ ՈՒ ԾՆԻ

ՄՇԱԿՆԵՐ ՀՈՒՆՁՔԻ

ԵՐԿՆԱԽՈՐ ՀՕՐ ԱՅԳԻԻՆ

*

* *

«ՄՇԱ՛Կ, ՑԱՆԷ՛, ՑԱՆՈՒՆ ՏԻՐՈՋ ՆՇԽԱՐԻՆ,

ԹՈՂ ՄԱՏՆԵՐԷԴ ԶՈՐԴԻՆ ՍԵՐՄԵՐ ԼՈՒՍԵՂԷՆ.

ՎԱՂԸ ԱՄԷՆ ՄԷԿ ՀԱՍԿԻ ՄԷՋ ԿԱԹՆԱՅԻՆ

ՊԻՏ՛ՀԱՍՈՒՆՆԱՅ ՄԱՍ Մ՛ՅԻՍՈՒՍԻ ՄԱՐՄԻՆԷՆ»:

(Դ. Վարուժան)

ՇՆՈՐՀԱԽՈՐԱԿԱՆ ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

Շնորհաւորում ենք ձեր եպիսկոպոսական
ձեռնադրութիւնը եւ մաղթում ենք որ սուրբ
Հոգու շնորհքներով լիացած նուիրուէ՛ք ձեր
առաքելութեան ի շինութիւն Հայաստանի կա-
թոլիկ համայնքի հաւատացեալներին՝ հոգեւոր
կեանքի: Շնորհք, ողորմութիւն, խաղաղութիւն
յԱստուծոյ ի Հօրէ եւ տեառնէ Յիսուսէ Գրիս-
տոսէ Որդւոյն Հօր ճշմարտութեամբ եւ սիրով
եղիցին ընդ ձեզ (Յովհ. Գ. 3). ամէն: Սիրով
ձեզ սպասում ենք Ս. Էջմիածին:

Օրհնութեամբ՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ուրախ ենք տեղեկանալով եպիսկոպոսա-
կան ձեր ձեռնադրութեան Ս. Պետրոս Մայր
տաճարին մէջ ձեռամբ Յովհ. Պօղոս Բ. Պապին:
Կ'աղօթեմք առ Աստուած որ ան ձեզ տայ աստ-
ուածային իր շնորհը հովուական ձեր նոր պար-
տականութեան իրագործման համար Հայաստա-
նի եւ Վրաստանի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ
հաւատացեալներու համար:

ԳԱՐԵԳԻՆ Բ.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ

ՄԵԾԻ ՏԱՆՆ ԿԻԼԻԿԻՈՑ

ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ

Հ. ՆԵՐՍԷՍ ՏԷՐ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆԻ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՁԵՌՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ԱՌԻԹՈՎ

«Մի՛ լիցի ինձ...

խորհել եւ ոչ հառաչել...

ընթանալ եւ ոչ հասանել,

ինձ ձայնել եւ քեզ ոչ լսել».

(ՆԱՐԵԿԱՑԻ)

Քսաներորդ դարու ծնունդ՝ համայնավար, ամբողջատիրական ու բռնապետական վարչաձեւը, մուրմի ու մանգաղի սարսափով, եօթամասուն տարիներու ընթացքին, աֆցանել է հոգի Մարդը, իր էակարանական իրաւունքին ու ազատութեան ամբողջական գրկումով, կը խորտակուէր ահա փշուր փշուր, նոյն դարու վերջին տասնամեակին, ու թաթը երկաթեայ կը վերցուէր ընդարձակ աշխարհագրական հողամասի մը վրայէն, ուր մարդը կը հեծէր կրճտելով իր ակումները, ակնկալելով Արդարութեան յայտնութեան, վերագտնելու համար ինքզինքը, գոյութեանական իր հարազատութեամբ, իր ոյժերու ու կարողութիւններու ամբողջական ընկալումով եւ տիրապետութեամբ, բացուելու համար խաղաղօրէն կեանքին, տեսնելու անոր մէջ, ոչ լոկ շարժումը միւթին որ կը զարգանայ անելով, այլ նաեւ հոն գործող հոգին՝ որ կու տայ իմաստ շարժումին, եւ հասկացողութիւն՝ կեանքի խորհուրդին, տիեզերական իր ընդարձակութեամբ, ուր մարդը կը թագաւորէ իր առանձնայատկութիւններով, որոնք գերազանցօրէն կ'արտայայտուին իր վայլած ազատութեան մէջ:

Արդարեւ, *Արժանապատուութիւնը* մարդուն, որով բացարձակօրէն կը գերազանցէ կենդանական աշխարհի պատկանող միւս էակները,

իր Ազատութիւնն է: Այս ազատութիւնը կ'ընէ մարդը՝ պատասխանատու իր գործին, որ կը պահանջէ գործել բարին եւ խուսափիլ չար արարէն, իբր արդարացում զինք յատկանշող բանականութեան, որով մարդը կ'ըլլայ *Անձ* եւ *Բարոյական* էակ:

Եօթնասուն տարիներու ընթացքին, համայնավարութիւնը, իր գաղափարախօսութեամբ եւ ամբողջատիրական վարչածնով, ոչ միայն ստրկացուց մարդը, այլ արգիլեց անոր եւ յատկապէս նոր սերունդի երիտասարդութեան՝ մօտենալու լոյսին, մշմարտութեան, որ իրենց էակբանական հարազատութենէն կը բխէր, եւ որ ձայնն էր իրենց խղմին եւ մարդկային իրաւունքներուն:

Ոչ միայն այսֆան, այլ հալածեց կրօնքը, ներկայացնելով զայն իբր քմբիր ժողովուրդներու, եւ յատկապէս քրիստոնէական կրօնքն ու անոր Եկեղեցին՝ դարձան իր նշաւակը, ախորելով անոր հաւատացողները, արգիլելով քարոզութիւնը այդ կրօնքին, որ կը դաւանէր մարդը ստեղծուած Աստուծմէ, համաձայն Աստուծոյ պատկերին, փրկուած Քրիստոսէ, ազատագրուած չարի ու մեղքի կաշկանդիչ կապանքներէն եւ սահմանուած յաւիտեանականութեան՝ ճիշդ սահմանափակութիւնը գերազանցող փառաւորութեամբ, եւ աստուածակերպ գոյութեամբ:

Եօթնասուն տաժանակիր տարիներու ընթացքին, Հայոց Եկեղեցին, հակառակ հալածանքի սպառնալիքներուն, գիտցաւ հաւատարիմ Հովիւի մը նման, հսկել իր ժողովուրդին վրայ, վառ պահելով անոր մէջ լոյսը ազատագրումի, որ պիտի գար Քրիստոսի հանդէպ ունեցած իր հաւատէն, հաւատք՝ որ կը կապէր զինքը իր նախնիներուն, որոնք անվերապահօրէն, համարձակ ու անվեհերօտ պատասխանած էին Յագկերտի. «Այս հաւատքն ոչ ոք կրնայ մեզ խախտել... Բեզմէ տանջանք եւ մեզմէ յանձնառութիւն. բու սուրդ եւ մեր պարանոցը»:

Արդարեւ, երբ Հայ ժողովուրդը կ'ըսենք, հարկ չենք գգար յաւելեալ բնորոշումի մը, նկատմամբ անոր կրօնական դաւանանքին. Հայը քրիստոնեայ է իր հաւատքով եւ իր մարտիրոսներու արիւնքի վկայութեամբ: Երկիր-պետութիւն, ժողովուրդ եւ կրօնք, քրիստոնէական կրօնքին մէջ գտած են միշտ իրենց միութեան կորիզը եւ իրենց ինքնութիւնը անով բնորոշուած: Հայոց լեզուն, մեծաւանգ գրաբարը, անով մկրտուեցաւ եւ կոչուեցաւ Ոսկեդար: Հայոց աղօթքները, շարականներն ու տաղերը, Լուսաւորիչներու, Սահակներու, Մեսրոպներու, Կոմիտասներու, Նարեկացիներու, Շնորհալիներու, Լամբրոնացիներու հոգեւոր շունչին ջերմութեամբ, մշտական ու արարչատիպ կեանք կը փչեն հայուն ու կը պահեն զինք հաստատ «ի վերայ հիման առաքելոց եւ մարգարէից», եւ կապուած իրարու սիրոյ վեհ ու ազնիւ զգայնութեամբ, «վասն Կրօնից եւ Հայրենաց» գաղափարի իրաւութեան՝ ազդեցիկ վկայութիւնը տալով գործնականօրէն:

Արդարեւ, բազմատարր, եւ այլազան բեւեռներու կառչող հայերը, ցրուած ի սփիւռս աշխարհի, կը մնան կապուած իրենց հողին, ազգային աւանդութեան, լեզուին ու Հաւատքին, հասարակաց դիմագիծին յայտարար «Հայ Բրիստոնեայ» կոչումով: Ասոր կը վկայեն հայոց կաթողիկէները, եկեղեցիներն ու մատուռները, ճարտարապետական իրենց ինքնատիպ կառոյցներով, հայրենապաշտ իրենց գրականութիւնն ու մշակութային-կրթական կեդրոնները, որոնց դերը եղած է միշտ մատնանշել Հայրենիքը իր Միածնաէջ տանարով, որուն կանթեղը՝ Թաղէս եւ Բարդղղամէս առաքելներու քարոզութեամբ սկզբնաւորուած եւ հիմնուած, վառած է ինքը, առաջին Կաթողիկոսը Հայոց, Սուրբ Գրիգոր, Լուսաւորիչը Հայոց հաւատքին:

Հայաստանի աշխարհագրական դիրքը, եզակի դարձուց պատմութիւնը Հայոց ժողովուրդին: Աշխարհագրական հատումներ եւ երկիրը շրջապատող քաղաքական մեծ ոյժերու մրցանքին արդիւնք՝ ստիպողական դիրքորոշումներ տեղի ունեցան, առիթ տալով, երբեմն մոյժիսկ երկպառակութիւններու, այս կամ այն քաղաքական ուղղութեան հակող խմբակներու միջեւ, առանց սակայն գոհեցու ազգին էական շահերը եւ անոր ինքնատիպ գոյութիւնը:

Հայ ժողովուրդը շնորհիւ իր կրանիքեայ կամքին, յաջողեցաւ քալել պատմութեան գծած ուղիներէն, որովհետեւ գիտցաւ արժէտը այն հոգեւոր սնունդն ու համապատասխան ոյժը, որ իր եկեղեցականներէն կը մատակարարուէր իրեն, եւ կը պահէր զիրենք միացած իրարու, մոյժիսկ երբ գրկուած պետականութենէ, վտանգուած էր իր ինքնատիպ դիմագիծն ու գոյութիւնը:

1915ի մեծ Եղեռնը երկփեղկեց մոր ձեռով, այս անգամ ոչ լոկ երկիրը Հայոց, Արեւելեան ու Արեւմտեան հողամասերու, այլ անոր ժողովուրդը, նետելով զինքը ցիր ու ցան փերու վրայ, օտար երկիրներու մեծաւոր լուսնին տակ հիւսելու երգը իրենց «գուլումին»: 1915ի Եղեռնը պարտադրեց հայուն Սփիւտեան իր գոյութիւնը: Սակայն, Հայը, օտարին շունչին ու ճնշումին տակ, չեղաւ յեղձամահ: Ընկերային մեկուսացումն ու տնտեսական գրկումը՝ չկրցան Հայութենէ ու Հաւատքէ զինաթափ ընել «անապատի» Հայ սերունդը: Մանաւանդ թէ, թէեւ գրկուած հայրենական իրենց հարազատ միջավայրէն, անոնք գիտցան ամրապնդուիլ Հայու Ոգիով եւ ստեղծել եկեղեցական ու մշակութային կառոյցներու փառանք մը, ըլլալով տեսանելի մարմինը՝ մոյժն այդ Ոգին ցոլացնող, Սփիւտքի Հայութեան համար: Շնորհիւ այդ Ոգիին, Սփիւտքի Հայը ամենուրեք ու մշտապէս, անխռն աշխատանքով ցոյց տուաւ զինք հիւրընկալող ժողովուրդներուն՝ պայծառ դիմագիծը Հայ ինքնութեան՝ իր հաւատով՝ քրիստոնէական, եւ մշակոյթով՝ ազգային. մշակոյթ՝ որ կը հմայէ թէ՛ իր դասական գրականութեամբ եւ թէ արուեստի մուսնումներով: Մշակոյթ՝ որ գիտցաւ յե-

դաշրջուիլ եւ յաջորդական հոլովոյթներով յաջողեցաւ ապրիլ ինք եւս, նման համամարդկային պատմութեան, իր Միջին դարը, եւ վերընձիւղի վերածնունդի եւ Զարթօնքի իր պատկառելի դերակատարներով, որոնց Ռահվիրան ու մեծ Վարիչը եղաւ ինքը Մխիթար Սեբաստացին՝ իր հիմնած Միաբանութեամբ: Մխիթար իր յղացով ու երկունքով՝ ազգային էր ամբողջապէս, եւ իբր նպատակ ունէր՝ ծառայել Հայ ազգի լուսաւորութեան իր եկեղեցական ու ազգային մշակոյթի գոյգ բաց-ուածքներով: Իր աշակերտները նոյն համոզումով եւ ուխտով՝ գործեցին համաձայն իրենց Հիմնադիրի ոգիին, ուղղութեան եւ ծրագիրին:

Այսօր, Մխիթարեան վարդապետներու, եկեղեցական ու գուտ ազգային-մշակութային ասպարէզներու մէջ տարած, 290 տարիներու անխնց ու հետեւողական աշխատանքէն ետք, ուր եթէ մէկ կողմէն, շնորհիւ գրական ու լեզուական, եւ ընդհանուր կերպով հայ մշակոյթի, վերարժեւորումին ու հիմնաւորումին, զարգացաւ ազգային գիտակցութիւնը Հայուն, միւս կողմէ, շնորհիւ եկեղեցաբանական ու ծիսական ասպարէզներէն ներս կատարուած ուսումնասիրական աշխատանքներուն եւ հրատարակութիւններուն, միշտ աւելի լուսաբանուեցաւ դիմագիծը Հայոց Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ անոր ծիսական արարողութիւններուն, տրամադրելով հայ Կաթողիկէ քոյր եկեղեցին, վերատեսնելու իր ծիսակատարումը, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ աւանդութեան համաձայն:

Այս աշխատանքներուն, քաջալեր եւ մղում տուին վերջին ժամանակներու Սրբազան Գահանայապետները, պատեհ առիթներուն յայտնելով իրենց սէրն ու յարգանքը հանդէպ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ, անոր Հայրապետներուն եւ Քրիստոսի հաւատարիմ մարտիրոս հայ ժողովուրդին, այն փափաքով՝ որ ամբողջական ըլլայ երկու եկեղեցիներու հաւատակցութիւնն ու հաղորդութիւնը, միասնաբար ծառայելու մարդուն, Աւետարանի քաղցութեամբ, դարու մը մէջ, ուր աւելի քան երբեք, հրամայական կը դառնայ քրիստոնեայ եկեղեցիներուն համար, իրագործումը Քրիստոսի աղօթքին՝ կատարուած նախ՝ իր անմիջական աշակերտներուն համար. «Հայր սուրբ, պահեա՛ գնոսա յանուն քո, որով ետուրն ինձ. զի եղիցին մի՛ որպէս եւ մեք մի եմք». եւ ապա, ընդարձակելով իր աղօթքը, Քրիստոս կ'աղօթէ իր Հօր՝ նաեւ անոնց համար որոնք պիտի ըլլային յաջորդները իր առաքելակներուն, ըսելով. «Այլ ո՛չ վասն նոցա միայն աղաչեմ, այլ եւ վասն ամենայն հաւատացելոց բանիւն նոցա յիս. զի ամենեքին մի իցեն». եւ հուսկ՝ աւետարանական նպատակը այս միութեան որ, թէ՛ կը մատնանշէ գոյութեանական պատասխանատուութիւնը ընդհանուր քրիստոնեայ եկեղեցիներուն, եւ թէ կը պայմանաւորէ ձեւով մը փրկութիւնը մարդուն, երբ իր այս նախադրեալներուն իբր բնական հետեւանք՝ այսպէս կ'աղօթէ Քրիստոս. «զի եւ աշխարհ հաւատասցէ՛ եթէ դու առաքեցեր զիս»:

Այս մտահոգութեամբ ահա, եւ քրիստոնէական սիրոյ միութեան-
կան հոգիով, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ, Ամենայն Հայոց Կաթո-
ղիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ա. եւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս Տ. Տ.
Գարեգին Բ., նոր անկախացած Հայաստանի մէջ ստեղծուած ազատու-
թեան արդիւնք՝ քաղմատեսակ շարժումներու, կարծիքներու, աղանդ-
ներու, նոյնիսկ ոչ-քրիստոնեայ, եւ մինչեւ իսկ հեթանոսական երե-
ւոյթներով արտայայտուած գաղափարախօսութիւններու դիմաց, կը
կանգնին իբրեւ վեմ ամուր, իրենց պատրիարքական Աթոռներով,
թեմներով, հոգեւորական դասով եւ աշխարհական գործակիցներով,
պաշտպանելու Հայոց աշխարհն ու ժողովուրդը՝ Քրիստոսի Աւետա-
րանով ու Խաչով, ու կը յայտարարեն, յանուն հայ բիրաւոր վկա-
ներուն եւ սուրբերուն, որոնք իրենց աղօթքով յաջողած են վառ պահել
երէկ եւ այսօր հայ ժողովուրդի հոգիներէն ներս քրիստոնէական հա-
ւատքը. «Մեր Եկեղեցին այսօր էլ, եւ՝ առաւել ուժգնութեամբ ու ար-
դիւնաւետութեամբ, շարունակում է իր առաքելութիւնը»^{*}:

Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ զոյգ Կաթողիկոսները նախանձա-
խնդիր այս վիճակին եւ իրողութեան, կը փափաքին որ Հայաստան
ժամանոյ քրիստոնեայ եկեղեցիները գիտակցին ասոր եւ այդպէս մօ-
տեման հայ ժողովուրդին եւ անոնց եկեղեցական ու հոգեւոր հովիւնե-
րուն, որովհետեւ «Անտեսել այդ Եկեղեցու աստուածաւանդ կոչումն
ու դերը՝ նշանակում է մեղանչել քրիստոնէական եղբայրութեան,
միութեան ու միասնութեան եւ իրաւ նշմարիտ *էկումենական* ոգուն,
հասկացողութեան ու վերաբերմունքին դէմ»: Հայաստանի ներկայ
անկախ եւ ազատ վիճակը պէտք է շփոթութիւն ստեղծէ, նոյնիսկ
առաքելական եռանդէ մղուած, հոն գործող հոգիներու միջեւ, որպէս-
զի առիթ չտրուի դիւրիմացութիւններու կամ անհասկացողութիւննե-
րու, կամ նոյնիսկ հակառակութիւններու, որոնցմէ նոյնինքն Առաք-
եալը կը զգուշացնէր իր ժամանակի քրիստոնեաները, որոնք իրարմէ
կ'ուզէին զանազանուիլ՝ ըսելով. «Ես Պօղոսեան եմ, եւ միւսն՝ եթէ
ես ապօղոսեան, եւ միւսն՝ եթէ ես կեփայեան, եւ միւսն՝ եթէ ես
քրիստոնեան». որոնց հարց կու տայ առաքեալը զարմանով. «Իսկ արդ
քաժանեա՞լ ինչ իցէ Քրիստոս»: Ահա, այս եւ նման եկեղեցական
իրարամերժ դիրքորոշումներու առիթ չտալու համար, որոնք միայն կը
վնասեն Քրիստոսի Եկեղեցւոյ, խաթարելով անոր ընդհանրականու-
թիւնը եւ միասնութիւնը, Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ զոյգ Հայրա-
պետները կը յայտարարեն, միութեանական ու փոխադարձ մերձեցումի
ու հասկացողութեան սիրոյ հոգիէն մղուած թէ «*Բիւզանդական վէճերի*

^{*} Տե՛ս Վազգէն Ա. Կթղս. Ամենայն Հայոց եւ Գարեգին Բ. Կթղս. Մեծի տանն
Կիլիկիոյ, «Հայրական խօսք Հայ ժողովուրդի», Ս. Էջմիածին, 30 Օգոստոս 1992: Ցա-
ջորդ մէջբերումները կատարած ենք սոյն թուղթէն:

դարը ֆրիստոնեական եկեղեցու կեանքում վաղուց է փակուել: ... *Բիւզանդական վէճ*-եր վերարծարծելը՝ նշանակում է ոչինչ սորված չլինել պատմութիւնից եւ ոչնչով չնպաստել ֆրիստոնեական եկեղեցու միութեան ու համայնական առաքելութեան գործին, որը 20րդ դարի այս վերջին տասնամեակում եւ բացուող 21րդ դարում՝ այնքան նշանակութիւն ունի համայն աշխարհի համար»: Դարձեալ, նոյն այս սիրոյ հոգիէն ներշնչուած, ինչպէս նաեւ ազգային նախանձախնդրութենէն շարժած, որ կ'ուզէ տեսնել Հայը հաստատուած միշտ իր մշակոյթով ու լեզուով, գրաւական անփոխարինելի ազգային ու եկեղեցական միութեան, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Վազգէն Ա., եկեղեցական իր «էփիմէնիֆ» բացուածքով, ցուցաբերած նաեւ անցեալին, յարգալի, եղբայրական հանդիպումներով Կաթողիկէ եկեղեցւոյ Սրբազան Գահանայապետներու հետ, եւ երբեմն ալ պատգամաւորական փոխադարձ այցելութիւններու առիթով, ինչպէս նաեւ Միխիթար Սեբաստացիի եւ անոր աշակերտներու կատարած ազգանպաստ գործին, եւ հետապնդած եկեղեցական ու ազգային գաղափարականին փառաւորութիւն՝ գնահատող վերաբերմունքով, ի սէր եւ ի նպաստ մեր ժողովուրդի հոգեւոր անումին եւ ազգային դիմագիծի պահպանումին անհրաժեշտ համագործակցութեան, կ'ընդառաջէ Վեներաբլի Միխիթարեան Միաբանութեան, որպէսզի գան եւ իրենք ստանձնեն հովուական հոգը Հայաստանի Հայ Կաթողիկէ ժողովուրդին, եւ այդ համայնքը գործէ Միխիթարեան Միաբանութեան խնամքին եւ իրաւասութեան ներքեւ. «Այս կերպով, - կը գրէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը 1990 թուականի Դեկտեմբեր 4ին Միխիթարեան Միաբանութեան ընդհանուր մեծաւոր Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր Ներսէսեանի, - Ձեր երազանքն ալ պիտի իրականանայ *Միխիթարեան անկիւն* մը ունենալու Հայաստանի մէջ: Մեր ջերմ ցանկութիւնն է, որ Հայաստանի Հայ կաթիլիկ համայնքը օրինաւորապէս եւ մշտապէս կապուած մնայ Ս. Ղազարի Միխիթարեան ուխտին եւ յետագային հոգեւոր հովիւները ըլլան ձեր Միաբանութեան շարքերէն»:

Ամենայն Հայոց Հայրապետի այս կոչին սիրալոյսով ընդառաջեց Միխիթարեան Միաբանութիւնը, որ նարեկեան վանքի աղօթող աստուածամերձ հոգիի արձագանգը՝ նոր ու խորհրդաւոր իմաստով կը պատշաճեցնէր իր առաքելական առօրեային.

«Մի՛ լիցի ինձ...

խորհել եւ ոչ հառաչել...

ընթանալ եւ ոչ հասանել,

ինձ ձայնել եւ քեզ ոչ լսել»:

Այո՛ Նարեկի վանքի մեծակեաց կրօնաւորի վերասլաց հոգիի գոյութեանական այս խոկմունքը, որով «Կենարարին յիշատակով նենգեւորող» Գրիգորը, արարածային իր վիճակէն ու զինք սահմանափակող Խաւորութենէն դուրս կը խուսափի, ճեղնարկուած սրբացուցիչ գոր-

ծին լիութեան ժամանելու ցանկութեամբ, Աստուծոյ դիմաց «որ գործով միայն գրաւի եւ ոչ ստեղծաբանութեամբ կաշառի», խթանիչ եզակեանքեամբ կը պատշաճի մեր օրերը յուզող եկեղեցական ու ազգային հարցերու առաջարկած տրամախօսութեան, որուն դերակատարներն են, ընդհանուր տեսութեան մը մէջ, Հայրենիքն ու Հայ Սփիւռքը, եւ այս մասնական պարագային՝ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսն ու Միաբարեան Միաբանութիւնը:

Նոր անկախացած Հայաստանի Հանրապետութիւնը, մանչցաւ եւ հաստատեց մարդու «խղճի ազատութեան իրաւունքը: Ամենայն Հայոց Հայրապետը, նոյն մարդու «ազատ խղճի իրաւունքէն» բխած «կրօնական ազատութեան» իրաւունքը գնահատելով եւ յարգելով, կը հրաւիրէր Միաբարեան վարդապետները, որոնք «հայ կաթողիկէ» են իրենց հաւատով եւ միացած Սուրբ Պետրոսի Աթոռին, եւ կ'ընդունին միաժամանակ Առաքելական ծագումը Հայոց եկեղեցւոյ, ինչպէս նաեւ Սուրբ Գրիգոր Լուսաւորիչի յաջորդող հայրապետներու օրինաւորութիւնը: Միաբարեանները, եթէ մէկ կողմէն պաշտպանած են ուղղափառութիւնը Հայոց եկեղեցւոյ դաւանանքին, բազմաթիւ ուսումնասիրութիւններով եւ հրատարակութիւններով, ինչպէս նաեւ հրապարակային ելոյթներով, միւս կողմէն սակայն նոյնքան ջանք թափած են ու դեռ կը հետապնդեն, հաւատարիմ՝ Միաբար Սեբաստացիի եկեղեցաբանական գաղափարախօսութեան ու ցուցմունքներուն ու ազգային իրաւ դիմագիծի հրամայականներուն, որպէսզի փոխադարձ հասկացողութեան առաջնորդող տրամախօսութեան զարգացումներով, Հայոց Առաքելական եկեղեցիի եւ Ս. Պետրոս Առաքելի Աթոռին վրայ հիմնուած՝ Կաթողիկէ եկեղեցիի միջեւ իրականացնող ցանկացումն ամբողջական հաղորդութիւնը, միասնաբար շարունակելու Քրիստոսի Աւետարանի քաղաքացիութիւնը, որ կամի «զի ամենեքին կեցցեն եւ ի գիտութիւն նշարտութեան եկեցցեն»:

Ահա, սիրոյ եւ եկեղեցիներու միասնութեան առաջնորդող առաքելական այս հեռանկարով է որ կ'ողջունեն ու կը դիմաւորեն Առաքելական եկեղեցւոյ զոյգ Կաթողիկոսները՝ Հայ Կաթողիկէ եկեղեցւոյ մօտէն Հայաստան, իր «պատմական համայնքների ծոցում» եւ անոնց գործակցութիւնը «հոգեւոր խնամատարութեան» սրբազան աշխատանքի՝ այս նոր թափին մէջ. «Առ այդ Միաբարեան Միաբանութիւնից ուղարկուեց հոգեւոր հովիւ եւ ապա նշանակուեց Առաջնորդ, դարձեալ Միաբարեան Միաբան հայրերից»:

Արդարեւ, Միաբարեան Միաբանութեան Մեծաւորի որոշումով, եւ Հռոմի Սրբազան Քահանայապետի օրհնութեամբ, Միաբարեան միաբան, Հ. Կոմիտաս Վրդ. Մանուկեան, 1990ի Մարտ ամիսին կը մեկնէր Հայաստան ու կ'ըլլար հիւրը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, բնակելով ժամանակ մը Սուրբ Էջմիածնի վանքին մէջ եւ ապա Վեհա-

փառ Հայրապետի կարգադրութեամբ՝ կ'անցնէր հովուական իր առաքելութեան, Արքիկի շրջանի մէջ գտնուող Փանիկ գիւղը, որուն քնակիչները հայ կաթողիկէներ էին:

1991 թուականի Սեպտեմբեր ամիսին, Նորին Սրբութիւն Յովհաննէս-Պօղոս Բ. Սրբազան Քահանայապետը, առանձին որոշումով, Միխրաբեան նախկին Ընդհ. Մեծաւոր Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր Ներսէսեանը կը նշանակէ Առաջնորդ Հայաստանի եւ Արեւելեան Եւրոպայի Կաթողիկէ Հայոց: Այս անուանումին կու տայ իր ամբողջական հանութիւնը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Վազգէն Ա.: Նոր Առաջնորդը, Գեղշ. Հ. Ներսէս Վրդ. Տէր Ներսէսեան, փութով կը մեկնի Հայաստան, Սուրբ Էջմիածին, ու կը մնար իբր հիւր Վեհափառ Հայրապետի մօտ: Ապա, երբ կ'աւարտի Աշոցքի նորակառոյց հիւանդանոցը, նուրբ տրուած Յովհաննէս Պօղոս Բ. Սրբազան Քահանայապետի կողմէ, երկրաշարժէ տուժած հայ ժողովուրդին, Առաջնորդ Հայրը կը փոխադրուի Աշոցք, նոյն հիւանդանոցի յարկերէն մէկուն մէջ հաստատելով իր առաջին կայանը:

Ամենայն Հայոց Հայրապետի առաքելական այս վերաբերմունքին մէջ, ինչպէս նաեւ ձեռք առած համապատասխան միջոցառումներով, բացայայտօրէն կը տեսնուի կամքը, ապահովելու «Բրիստոնէական հոգեւոր սնունդի մատակարարումը» հայ ժողովուրդին, համաձայն անոնց Բրիստոնէական դաւանանքի պատկանելիութեան եւ անոնց եկեղեցական հովիւներու առաքելական գործունէութեան, հեռու պահելու համար հայ ժողովուրդը «ապանկեղեցական» եւ «ապագային» շարժումներու եւ կազմակերպութիւններու ազդեցութենէն, որոնք յանուն խղիւի եւ կրօնի ազատութեան՝ կը փորձեն հեռացնել հայ ժողովուրդը Բրիստոնէական ճշմարիտ կրօնէն, որուն մինչեւ այսօրս մնացած է հաւատարիմ իր թէ՛ ազգային նկարագրով եւ թէ՛ իր աշխարհահայացքով, ինչպէս կը յայտնուի գոյգ Հայրապետներու կատարած հետեւեալ հաւաստումէն. «Բրիստոնէական կեանքի սկզբունքները կարելի է փառել Հայ ժողովուրդի կեանքի հասկացողութեան եւ ապրումի այլազան արտայայտութիւնների, բարբերի, սովորութիւնների եւ ամբողջ կենցաղակերպի միջից, մի խօսքով՝ հայ կեանքի ողջ հիւսուածքի ու շաղուածքի միջից»:

Եօթանասուն դաժան տարիներու ընթացքին, Համայնավար վարչաձեւի անկրօն յայտարարութիւններու, Բրիստոնէական եկեղեցիներու հանդէպ յատկապէս հալածական եւ անհամադրօրէն քաղաքականութեան ընթացքին, հայ Առաքելական Եկեղեցին, ապրելով ծանր ու տաժանակիր տարիներ, յաջողեցաւ պահել իր եկեղեցական ինքնութիւնը եւ իբր փարոս Հաւատքի ու Յոյսի՝ գիտցաւ ներկայ ըլլալ հայ ժողովուրդի կեանքէն ներս, բարի հովիւի մը նման, հսկելով անոր վրայ «գի մի՛ կորիցեն... եւ մի՛ ոք յափշտակեացէ գնոսա»:

Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հովուական ու քրիստոնէական քաղաքական ծաւալման այս նուիրական աշխատանքին, ահա Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցիի Միաբանական վարդապետները կը բերեն իրենց մասնակցութիւնը, միասնաբար գործելու Տիրոջ հայադրոշմ այգիին մէջ, ուր հունձքը շատ է եւ մշակները սակաւ:

Համագործակցութեան ու փոխադարձ ընկալումի սիրոյ այս կամքը, անտարակոյս, մեկնելով եկեղեցական ու հոգեւոր դրդապատճառներէ, պիտի յաջողի նաեւ վարակել ազգային մեր պետականութեան կայունութեամբ ու հզօրացումով մտահոգ՝ բոլոր բարի կամք ունեցող հայերը, որպէսզի իրենք եւս, համերաշ ու հաշտարար հոգիով գործեն ի սէր բազմաչարչար, բայց տոկուն, մեր ժողովուրդին, որ դժուար պայմաններու մէջ տիրացաւ իր Ազատութեան եւ Պետական Անկախութեան, ամրապնդուելու միասնականութեան իրարից հարկը կրանիքեայ օղակներով, գրաւական անվիճելի՝ Հայաստան աշխարհի տնտեսական հզօրացումին եւ Պետական անկախութեան՝ հիմնաւորուած տեսականութեան:

*
* *
*

Աննախընթաց երեւոյթ մը Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ պատմութեան մէջ: Առաջին անգամ ըլլալով, Պապ մը կը ձեռնադրէ Հայ Եպիսկոպոս մը. եւ ասիկա՝ Հռոմի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ Մայր տաճար՝ Սուրբ Պետրոսի մէջ:

Երեւոյթի եզակեանքները խօսուն է ինքնին՝ իր բացայայտ ու մեր ժամանակներու Եկեղեցւոյ հոգին արտայայտող՝ բազմակողմանի ընդգրկումներով: Արդարեւ, քաղաքական տեսանկիւնէ դիտուած, եթէ փլան պատերը եւ նօսքացան սահմանները ժողովուրդները իրարմէ բաժնող, մնացին սակայն դեռ հարցեր՝ սերտօրէն կապուած տնտեսական բազմատեսակ ենթարկումներու եւ ժողովուրդներու առօրեայ կեանքին, որոնք կը խաթարեն ըմբռնումը մարդու եւ ժողովուրդներու իրաւ ազատութեան, առիթ տալով մարդասպան ու նոյնիսկ եղբայրասպան արիւննարբոյ կոիւնքերու: Քաղաքական ու ընկերային այս կացութեան դիմաց, Կաթողիկէ Եկեղեցին, ընկերային իր վարդապետութեամբ, եւ միջ-եկեղեցական իր յարաբերութիւններուն մէջ, կ'ուզէ ամէն կարգի գաղափարախօսական ճշգրտումներէ ձեռքազատիլ եւ մշակել աւելի իրապաշտ վերաբերմունք մը, հիմնուած մարդու իրաւունքներուն վրայ եւ անոր փրկութիւնը ապահովող առաւելապէս եկեղեցական ու հովուական գործունէութեան վրայ կեդրոնացալով: Ներկայ ժամանակներու ապաքրիստոնէականացած ու ծաւալող մշակոյթին

դիմաց, մեր օրերու Եկեղեցին գերազանցուած նկատելով անցեալ դարերու շեշտուած տեսաբանական հակադրութիւնները, այժմէականացնելով, կը որդեգրէ գայն իբր իր եկեղեցական գործօն ծրագիրը մեծն Օգոստինոսի այլեւս դասականացած՝ բայց ոչ այնքան լրիւ իրագործուած, հետեւեալ ֆանդակիչ խօսքերը. «Միութիւն՝ էական հարցերու շուրջ. ազատութիւն՝ տարակուսելիներու նկատմամբ. սակայն ամէն բանի մէջ սէր»։ Միութիւն էականներու շուրջ, ահա ուղին որ պիտի առաջնորդէ եկեղեցիները, գերազանցելու պատմութեան ծնունդ տարակարծութիւնները, փոխադարձ լուսաբանութիւններով, հանգելու համար հուսկ Քրիստոսի մէջ, որ նոյնն է «Երէկ, այսօր եւ յաւիտեան»։ Նորածին Եկեղեցւոյ մէջ ալ տեղի ունեցան տարակարծութիւններ եւ նոյնիսկ վիճաբանութիւններ, սակայն ամէն բանէ վեր տիրեց համերաշխութիւնն ու սէրը, որ յատկանշէն է Քրիստոսի աշակերտներուն։ Արդարեւ քրիստոնեայ բոլոր եկեղեցիները կ'աղօթեն Աստուծոյ, Քրիստոսի հետ. «Հայր մեր... եկեցէտ արքայութիւն Գո»։ Այս աղօթքով է որ երկինքն ու երկիրը կը միանան իրարու ու կը փառաւորուի Քրիստոս իր Եկեղեցիով եւ հաստատած խորհուրդներով։

Եկեղեցիները իրենց միութիւնը կը գտնեն Սուրբ Խորհուրդին մէջ եւ Քահանայութեան լրումը կազմող խորհուրդին՝ Յպիսկոպոսութեան Զեռնադրութեան մէջ։

Սուրբ Պետրոսի տաճարին մէջ երկու այս խորհուրդներու հայածէս կատարողութիւնը բացայայտ միջամտութեամբ Սրբազան Քահանայապետի ձեռնադրութեան եւ Սուրբ Հոգիի տուչութեան, մինչ պատարագի Սուրբ Զոհը կը մատուցանէր Յովհաննէս Պետրոս ԺԸ. Կաթողիկոս Պատրիարքը, կը շեշտուէր ներքին միութիւնը Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ եւ Հռոմի Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ միջեւ, միութիւն՝ Քրիստոսի հաստատած խորհուրդներու նամբով եւ գրաւական՝ Հայաստանի հովուական առաքելութեան արդիւնաբեր համագործակցութեան։

Արդարեւ ձեռնադրուող նորօծեալիսկոպոսը, Արիի. Ներսէս Սրբազան Տէր Ներսէսեան, օժտուած է նման առաքելութեան մը համար անհրաժեշտ յատկութիւններով։ Ընտրուած Սրբազան Քահանայապետի յատուկ նշանակումով՝ ան կը վայելէ նաեւ սէրն ու համակրանքը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վեհափառ Հայրապետին։ Միխթարեան միանձնի իր հանգամանքով՝ ան հարագատ աշակերտն է Միխթար Սեբաստացիի եւ կը կրէ իր մէջ Միխթարեան մեծ տիպար վարդապետներու, Զամչեաններու, Աւետիքեաններու, Բագրատունիներու եւ Ալիշաններու աւանդ ձգած ազգային ոգիի խթանիչ էտաարբերը, որոնք անցնելով հայոց պատմութեան, եկեղեցաբանական, աստուածաբանական, լեզուական ու գրական անդաստաններէն՝ կը ձգտին միշտ աւելի զարգացնել եւ կատարելագործել Հայը իր մշակոյթով եւ միջազգային բացուածքով։ Վերջին յիսունհինգ տարիներու ընթացքին, փայլուն

կերպով աւարտել է ետք իմաստասիրական եւ աստուածաբանական համալսարանական ուսումները, արժանանալով նոյնիսկ բարձր գնահատանքի, Վեներաիկի սուրբ Ղազարի Մայրավանքին մէջ Ղազիկեաններու, Փէշիկեաններու, Ամատունիներու, Ճանաշեաններու եւ Քիպարեաններու հետ, կարկառուն դիմագիծն է հայագիտական մարզերէն ներս, քաջածանօթ գրաբար լեզուին, անոր քերականական նրբերանգներուն եւ յաջորդական լեզուական դպրոցներու ընծայած տարբերակներուն, մինչեւ աշխարհաբար լեզուի քերականական եւ ուղղագրական հիւսուածքին, որուն մաքրութեան եղած է քծախնդիր պաշտպանը բազմաթիւ գրութիւններով: Հայոց եկեղեցական պատմութիւնն ու ծիսագիտութիւնը՝ չունին գաղտնիքներ իրեն համար: Հմուտ հայրախօսական ու մատենագրական գիտութիւններու, բազմաթիւ ելոյթներով նաեւ օտար շրջանակներու մէջ հմայած է իր ունկնդիրները եւ տուած անոնց առիթ արժեւորելու եւ գնահատելու Հայ մշակոյթը: Երկար տարիներ եղած է անխոնջ դաստիարակը Միթրաբեան նոր սերունդին, սիրուած եւ կոչուած անոնցմէ «Հայր վարժապետ» տիտղոսով: Ազնիւ նկարագրով ու պարթեւական վեհութեամբ՝ յատուկ համակրանքով կը համակէ իր խօսակիցը:

Ահա այսպիսի քանկագին անձնաւորութիւն մը 1992 թուականի Նոյեմբեր 17ին կը բարձրամար Եպիսկոպոսական աստիճանի, եւ կը նշանակուէր «Ընտրեալ տիտղոսաւոր Արքեպիսկոպոս Հայկական Սեբաստիոյ» եւ «Առաջնորդ Վիճակի Կաթողիկէ Հայոց Արեւելեան Եւրոպայի եւ Հայաստանի»: Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ նուիրապետութեան եպիսկոպոսական ամբողջ դասը, Կաթողիկոս Պատրիարքի գլխաւորութեամբ, պար բռնած նորընտիր Եպիսկոպոսին շուրջ, երգեցին Հայաստանայց Եկեղեցւոյ ծիսական արարողութեան համաձայն «Աստուածային եւ երկնաւոր շնորհ...»: Հրճուեցան հոգիները Հայոց, որոնք այս բացառիկ հանդիսութեան առիթով՝ Արեւելէն, Եւրոպայի զանազան քաղաքներէն, Ամերիկաներէն հասած էին, ապրելու եւ ապանատես ըլլալու եկեղեցապատմական այս բացառիկ եղելութեան, որ եզակեանքէն կը մատուցէր համայն աշխարհի ուշադրութեան՝ Հայ Եկեղեցւոյ դիմագիծը՝ իր անցեալի եւ ներկայի վեհութեամբ: Իր քաղաքին մէջ, Սրբազան Քահանայապետը, մատնանշել է ետք նշմարիտ հովիւի մը պարտականութիւնները, «դիտելու եւ հսկելու» իրեն յանձնուած հօտին վրայ, իր ողջոյնի խօսքը եւ յարգանքի ու սիրոյ մտածումը կ'ուղղէ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա.ի, Հայ Եկեղեցւոյ համայն նուիրապետութեան ու հաւատացեալ ժողովուրդին եւ կը բացագանչէ. «Հայաստանի եղբայրներ, Պապը այսօր կ'ըսէ ձեզի. Յիշեցէ՛ք թէ որոնց զաւակներն է՛ք դուք: Մի՛ մոռնա՛ք որ եթէ դեռ Քրիստոսի անունը պատուուած է կարգ մը երկիրներու մէջ, դա ձեր հայրերու արժանիքն է, որոնք երբեք չուրացան իրենց հաւատքը:

Թաղուած ցորենի հատիկը կրկին կը ծնի ու ծիլ կ'արձակէ: Քրիստոս յուսախաբ չի՝ ձգեր: Մի՛ լէ՛ք զինքը, գոհացնելով դուք ձեզ դիւրին լուծումներով, որոնք կորուստի տանող կերակուր են: Ինքը միայն կու տայ ձեզի կերակուր մը որ պիտի տեսէ յաւիտեան: Ինքը կը նուիրէ ձեզի իր Թագաւորութիւնը, արդէն իսկ հոս, այսօր: Կը խոստանայ ձեզի որ պիտի չմեռնիք, իբրեւ անձեր եւ իբրեւ ժողովուրդ: Եւ այսպէս դարձեալ պիտի հանդիպիք ձեր նախնիքներուն, որոնք ձեզ կանխեցին, հետեւելով սուրբ Վարդանի եւ միւս մարտիրոսներուն, վստահ ըլլալով որ աւելի լաւ է մեռնիլ՝ քան ուրանալ ճշմարտութիւնը»:

Սուրբ Պետրոսի տաճարէն դէպի Հայաստան թռչելու պատրաստ, Սուրբ Հոգիով աուցուն նորօծ եպիսկոպոսին ուղղելով հայրական իր խօսքը, Սրբազան Քահանայապետը յուզումնալից, բայց եւ մարգարէական լաւատես շունչով օծուն, հետեւեալ խօսքերը արտասանեց. «Դժուար փարտականութիւն մը կը սպասէ ձեզի քու վերադարձիդ: Քու, ձեր հայրենիքը սեղմուած է ահագին նեղութիւններու ափսոսանքի մէջ, մինչ արիւնը կը հոսի Կովկասի օրհնեալ եւ մարտիրոս հողին վրայ: Եւ սակայն, սա պատմական ժամուն, յոյսը կու գայ ծաղկելու Հայաստանի ժայռերու ընդմէջէն, տոկունութեան ու խանդավառութեան մեծղի կարողականութեամբ աուցուն: Այդ ժողովուրդը, որու մէջ քրիստոնէութիւնը հնագոյն արմատներ ունի, այսօր կը տեսնէ իրագործումը այնքան սպասուած, այնքան սիրելի ազատութեան իր երազին»:

Ազատութեան երազի իրականացումին հետ, սիրոյ ու համերաշխութեան Հոգին պիտի սփռի սրտերը Հայոց:

Եզական ու հոգեպարար այդ հայածէս արարողութենէն ետք, Սուրբ Պետրոսի տաճարին մէջ, ժամանակը կարծէք, պահ մը, կանգ առաւ. ժողովուրդներ մօտեցան իրարու, թօթափեցան կեանքը պղտորող առօրեայի նիւթական հոգերը եւ հալեցան սպառնելով՝ իմացական տեսակէտներու վիճարանական հանգոյցները: Ներսէս Լամբրոնացիի հոգին էր որ կը տարածուէր խաղաղ, ու կը ձայնէր նորօծ Ներսէս սրբազանին.

*«Եկեղեցիս մի անձն եղեալ,
Համբոյրս յօդ լրման տուաւ»:*

Գիտէ՞ք ինչու. որովհետեւ

*«Քրիստոս ի մէջ մեր յայտնեցաւ.
Որ էնն Աստուած աստ բազմեցաւ»:*